

NORGES HØYESTERETT

Den 17. september 2013 avsa Høyesterett dom i

HR-2013-01969-A, (sak nr. 2013/402), sivil sak, anke over dom,

A (advokat Brynjar Østgård)

mot

B

C

D

E

F

G

H

I

(advokat Marcus Amdahl – til prøve)

STEMMEGIVNING :

- (1) Dommer **Indreberg**: Saken gjelder spørsmål om en gjenlevende ektefelle har sittet i uskiftet bo, jf. arveloven kapittel III.
- (2) Ekteparet J og K hadde felleseie og ingen livsarvinger. K døde i 1987 mens J døde i 2011.
- (3) J undertegnet åtte dager etter ektemannens bortgang en uskiftebegjæring stilet til daværende Lyngen skifterett. Lensmannsbetjent Johnny Olsborg bisto henne med dette. På bakgrunn av begjæringen utstedte skifteretten uskifteattest.

- (4) I juni 1993 opprettet J et testament hvor det het at alt hun måtte etterlate seg av eiendeler, bolighus, kontanter og bankinnskudd skulle tilfalle hennes nevø A, på visse nærmere angitte betingelser. Tidligere lensmann Ola Løkstad bisto henne med dette.
- (5) Etter Js død meldte A seg som enearving etter testamentet. Ks legalarvinger protesterte, og det ble åpnet offentlig skifte. Den 30. desember 2011 reiste A skiftetvist.
- (6) Nord-Troms tingrett avsa den 1. juni 2012 dom med slik domsslutning:
- "1. Ks slektninger har krav på arv tilsvarende halvparten av netto aktiva i Js dødsbo.**
- 2. A dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å betale 32 718,75 – trettitotusensjuhundreogatten 75/100 – kroner i sakskostnader til B, C, D, E, F, G, H og I."**
- (7) Tingretten la altså til grunn at J hadde sittet i uskiftet bo.
- (8) A anket til lagmannsretten. Hålogaland lagmannsrett avsa den 20. desember 2012 under dissens dom med slik domsslutning:
- "1. Anken forkastes.**
- 2. I sakskostnader for lagmannsretten betaler A 89.555 – åttitusenfemhundreogfemtifem – kroner til B, C, D, E, F, G, H og I."**
- (9) A har anket til Høyesterett. Anken gjelder rettsanvendelsen og bevisbedømmelsen. Saken står i samme stilling for Høyesterett som for de tidligere retter.
- (10) Den ankende part – A – har i hovedtrekk gjort gjeldende:
- (11) Js begjæring om uskifte kan ikke anses som et dispositivt utsagn som det kan knyttes rettsvirkninger til. Det er derfor ikke etablert uskifte. Subsidiært gjøres det gjeldende at etableringen av uskifteboet er ugyldig.
- (12) Ved vurderingen av om J har avgitt et dispositivt utsagn, må det legges til grunn en tradisjonell og bred avtalerettslig tilnærming. Den formalitet at J har underskrevet den blanketten hun ble forelagt, kan da ikke være avgjørende. Skjemaet ble brukt på en rutinemessig og ureflektert måte. J var ikke tjent med å sitte i uskifte siden boet var så beskjedent at hun ellers ville fått det hele, jf. den dagjeldende skifteloven § 64. Lensmannsbetjenten som bisto med begjæringen, hadde imidlertid for dårlig opplæring og opplyste ikke om alternativene til uskifte. Heller ikke skifteretten gav veiledning om dette, til tross for at opplysningene i uskiftebegjæringen viste at uskifte ikke var den beste løsningen for J. Det dagjeldende rundskrivet forutsatte at skifteretten skulle informere og veilede i en slik situasjon.
- (13) Undertegningen skjedde kort tid etter ektefellens død, i en ukjent og sårbar situasjon hvor den gjenlevende må forholde seg til vanskelige spørsmål om juss og økonomi. Behovet for informasjon og veiledning er stort. På flere andre områder, for eksempel i helselovgivningen og i finansavtaleloven, har lovgiver stilt krav til informasjon for å sikre at den som underskriver et dokument, virkelig forstår det han eller hun skriver under på. En streng håndhevelse av uskiftebegjæringen står i sterk kontrast til dette, særlig når man

har for øye at lovens adgang til å velge uskifte er begrunnet med hensynet til gjenlevende ektefelle.

- (14) Uskifteattesten inneholdt ikke informasjon om hva uskifte innebar, kun en henvisning til loven. I dette tilfellet viste testamentet at J ikke hadde ment å benytte seg av retten til å sitte i uskifte. Det samme gjorde hennes opplysning til lensmann Løkstad om at hun kunne disponere over alle eiendeler slik hun ville.
- (15) Argumentet om at det vil virke prosesskapende dersom man her ser bort fra uskiftebegjæringen og -attesten, kan ikke veie tyngre enn hensynet til gjenlevende, og kan ikke ha større gjennomslagskraft her enn i privatretten for øvrig.
- (16) A har nedlagt slik påstand:
- "1. J satt ikke i uskiftet bo etter K.**
- 2. 2.1 Ankemotpartene dømmes in solidum til å erstatte As saksomkostninger for tingrett og lagmannsrett.**
- 2.2 Ankemotpartene dømmes in solidum til å erstatte A og/eller det offentliges saksomkostninger for Høyesterett."**
- (17) Ankemotpartene – *B, C, D, E, F, G, H og I* – har i hovedtrekk gjort gjeldende:
- (18) J satt i uskiftet bo etter Ks bortgang. Begjæringen om uskifteerklæring var et dispositivt utsagn og etableringen av uskifteboet er ikke ugyldig.
- (19) Det er ikke klart at uskifte ikke var i Js interesse. Bruttoverdien i boet var for høy til at hun kunne benyttet den forenklete fremgangsmåten i dagjeldende § 89 jf. § 64 i skifteloven og fått alt utlagt til seg. Alternativet til uskifte var dermed å skifte med Ks arvinger, med den risikoen det innebar for tvist, særlig om husets verdi. Hvis J ønsket å unngå det, og fortsette som før, var uskifte tjenlig. Skifteretten har dermed ikke brutt noen veiledningsplikt. Bare i helt åpenbare tilfeller burde skifteretten reagere.
- (20) Det bestrides ikke at avtalerettslige betraktninger kan anlegges, men det må kreves mye for ikke å legge avgjørende vekt på at uskifte er begjært og uskifteattest utstedt. Uskifte har betydning for kreditorene og arvingene, og det er behov for lett praktikable regler. Det vil virke prosessdrivende dersom man i forbindelse med arveoppgjør etter lengstlevende skal innlate seg på å rekonstruere hvilke tanker og ønsker han eller hun hadde ved førstavedes bortgang.
- (21) I dette tilfellet må uskiftebegjæringen og -attesten legges til grunn. Det kan ikke være avgjørende hvorvidt J var tjent med å sitte i uskifte. En privatperson med normal dømmekraft må selv bære risikoen for sine valg. Hun kunne også skiftet på et hvilket som helst senere tidspunkt. Testamentet kan ikke tjene som bevis på at J ikke ønsket å sitte i uskifte da begjæringen om uskifteerklæring ble underskrevet.
- (22) B, C, D, E, F, G, H og I har nedlagt slik påstand:

"1. Anken forkastes

2. A dømmes til å erstatte det offentlige saksomkostninger for Høyesterett."

- (23) *Jeg er kommet til at anken må forkastes.*
- (24) En gjenlevende ektefelle har rett til å ta over felleseiet uskiftet med førstavdødes arvinger etter loven, jf. arveloven § 9. Den som vil benytte denne retten, må sende melding til tingretten – i 1987 skifteretten – innen 60 dager etter dødsfallet med opplysning om navn og alder på arvingene og en summarisk oversikt over eiendeler og gjeld for seg selv og ektefellen, jf. lovens § 14. Hvis tingretten finner at vilkårene for uskifte er oppfylt, skal den etter arveloven § 16 gi den gjenlevende ektefellen en erklæring om at han eller hun har overtatt boet uskiftet – uskifteattest. Attesten tjener som legitimasjon slik at gjenlevende kan disponere over avdødes eiendeler.
- (25) I rundskrivet om dødsboskifte fra Justisdepartementet til skifterettene som gjaldt i 1987, G-142/86, het det at meldingen fra gjenlevende burde gis på en blankett utarbeidet av departementet. Det er en slik blankett som ble utfylt og underskrevet av J. Blanketten har tittelen "Begjæring om uskifteerklæring". På blanketten heter det, under rubrikkene med navn på gjenlevende og avdøde: "krever å sitte i uskiftet bo etter lov av 3. mars 1972 om arv kap. III". Over rubrikken hvor man skal underskrive, heter det: "Etter arveloven § 20 blir gjenlevende ektefelle som overtar boet i uskifte, fullt og udelt ansvarlig for avdødes gjeld."
- (26) Det klare utgangspunkt må være at den som underskriver en slik blankett, mener å begjære uskifte. Og enda sterkere gjelder utgangspunktet når vedkommende, som her, mottar uskifteattest uten å protestere. Det skal derfor mye til for å komme til at det ikke er avgitt et dispositivt utsagn i et slikt tilfelle.
- (27) J var 58 år i 1987 og er beskrevet som en oppegående person med bestemte meninger. Det er ikke noe som tyder på at hun ikke visste hva hun skrev under på. Den eneste informasjonen som foreligger om hva som hendte i 1987, er vitneutsagn fra lensmannsbetjenten som kom til henne med blanketten. I lagmannsretten gav han uttrykk for problemer med å huske detaljer fra den kontakten han hadde med henne. Han antok han hadde gitt henne vanlig informasjon om hva uskifte innebar, og han kunne ikke huske at det var noe spesielt med denne saken.
- (28) Det som kunne skape tvil om hvorvidt J virkelig ønsket å sitte i uskifte, er testamentet og den tidligere lensmannens vitneutsagn om at hun i forbindelse med opprettelsen av dette i 1993 gav uttrykk for at hun ikke satt i uskifte. Jeg kan imidlertid ikke se at dette alene er tilstrekkelig til å slutte at hun ikke mente å begjære uskifteerklæring seks år tidligere.
- (29) I det nevnte rundskrivet heter det at dersom gjenlevende har sendt inn begjæring om uskifteerklæring hvor det fremgår av de oppgaver som er gitt at han eller hun har rett til å få utlagt hele boet etter dagjeldende skifteloven § 64 jf. § 89, "bør skifteretten så vidt mulig gjøre ham oppmerksom på forholdet, slik at han i stedet kan kreve boet utlagt etter § 64".
- (30) Et vilkår for å benytte retten i dagjeldende § 89 jf. § 64 i skifteloven for å ta over boet uten å skifte med førstavdødes arvinger, var at boets bruttoverdi ikke oversteg det dobbelte av folketrygdens grunnbeløp, jf. det nevnte rundskrivet side 17–18 og Lødstrup: Skifterett, 1979, side 69. Fra 1. mai 1987 var grunnbeløpet 29 900 kroner.

- (31) Det fremgår av blanketten at fellesboet besto av et hus på en ikke utskilt tomt på gården Olsborg verdsatt til 36 300 kroner, løsøre verdsatt til 15 000 kroner, og en bil verdsatt til 60 000 kroner, til sammen 111 300 kroner. Gjelden utgjorde 219 789 kroner. Det var altså et bo i underbalanse, men hvor bruttoverdien oversteg det dobbelte av grunnbeløpet. Vilkåret for å overta boet uten å skifte var dermed ikke oppfylt.
- (32) Alternativet til uskifte for J var altså å skifte, offentlig eller privat, med Ks arvinger – hans far og tre søsken. Dersom verdiene som fremkom i uskiftebegjæringen da ble lagt til grunn, ville skifteloven § 64 innebære at hun fikk eiendelene utlagt til seg fordi nettoverdien ville være under det dobbelte av grunnbeløpet. I rundskrivet heter det at dersom dette er situasjonen ”kan det også være grunn til å gjøre ektefellen oppmerksom på dette. I slike tilfelle kan imidlertid gjenlevende ektefelle ha interesse av å sitte i uskiftet bo”. I Js tilfelle kunne det for eksempel ikke utelukkes at det kunne oppstå tvist om verdien av boligen dersom hun skulle skifte. Det er altså ikke åpenbart at hun ikke var tjent med å sitte i uskifte.
- (33) Det kan nok være at J ikke hadde full oversikt over alternativene til å sitte i uskifte. I hennes situasjon kan jeg imidlertid ikke se at rundskrivets oppfordring til skifteretten om å informere gjenlevende om alternativer til uskifte, røkkes ved utgangspunktet om at det må være opp til den enkelte selv å skaffe seg den nødvendige informasjon for å kunne ivareta sine økonomiske interesser. Skifterettens eventuelle unnlattelse av å opplyse om alternativer kan altså ikke lede til at begjæringen om uskifte ikke anses for å oppfylle kravene til en viljeserklæring.
- (34) Det er subsidiært anført at uskiftet er ugyldig. Avtaleloven gjelder ikke direkte på arverettens område, jf. avtaleloven § 41. Men der det er avtalebaserte disposisjoner som for eksempel samtykkebasert uskifte, må det være klart at avtalerettslige regler om ugyldighet på grunnlag av tvang, svik eller utnyttning kan komme til anvendelse, jf. også John Asland: Uskifte, med videre henvisninger side 125. I et tilfelle som vårt er det ikke tale om samtykkebasert uskifte, og det foreligger ingen avtale. Etter omstendighetene kan det likevel tenkes at avtalerettslige ugyldighetsregler vil kunne komme til anvendelse, for eksempel dersom en arving eller en kreditor skulle ha tvunget den gjenlevende til å begjære uskifteattest. Særlig praktisk er neppe dette.
- (35) Jeg finner imidlertid her grunn til å trekke fram at vi er på et rettsområde hvor "det er behov for klare og lett praktikable regler som avskjærer tvil som mer skjønnspregede rimelighetsregler ville kunne gi opphav til", som Agder lagmannsrett uttrykte det i dom 20. mai 1985, og som får tilslutning i Høyesteretts dom i samme sak inntatt i Rt. 1986 side 1002.
- (36) Den ankende part har ikke påberopt en konkret ugyldighetsgrunn, men slik jeg forstår det, er anførselen at uskifte er ugyldig fordi det bygger på sviktende forutsetninger, foranlediget av at skifteretten ikke av eget tiltak orienterte J om alternativene til uskifte. Bedømmelsen av dette kan imidlertid ikke ble en annen enn under anførselen om at J ikke avgav et dispositivt utsagn. Jeg viser ellers til Rt. 1967 side 959, som riktignok ikke er helt parallell, men som har en viss overføringsverdi.
- (37) Ankemotpartene har hatt fri rettshjelp for Høyesterett, jf. rettshjelpsloven § 18. Jeg er blitt stående ved at den ankende part ikke skal betale det offentliges sakskostnader.

(38) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. Anken forkastes.
2. Sakskostnader for Høyesterett tilkjennes ikke.

(39) Dommer **Bårdsen:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(40) Dommer **Bergsjø:** Likeså.

(41) Dommer **Noer:** Likeså.

(42) Dommer **Øie:** Likeså.

(43) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

- 1 . Anken forkastes.
2. Sakskostnader for Høyesterett tilkjennes ikke.

Riktig utskrift bekreftes: